

Magdalena Cześniak-Zielińska (Zamość)

Malarstwo Żydów Polskich z kolekcji prywatnej,
opr. Waldemar Odorowski, Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym,
Kazimierz Dolny 2008, ss. 128.

Jesienią 2008 roku w Kamienicy Celejowskiej Oddziale Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym zorganizowano wystawę zatytułowaną „Malarstwo Żydów Polskich z kolekcji prywatnej”. Wernisaż ekspozycji inaugurował równocześnie I Kongres Sztuki Żydowskiej, który został przygotowany przez Polskie Stowarzyszenie Sztuki Orientu – Sekcja Sztuki Żydowskiej i Izraelskiej. Te dwa wydarzenia nie przypadkowo miały miejsce w Kazimierzu Dolnym. Miasto to w okresie międzywojnia obok Zakopanego, Krzemieńca, Druskiennik było siedzibą żydowskiej kolonii artystycznej. Co więcej, w środowisku kazimierskim wspólnie tworzyli artyści polscy i żydowscy, czyniąc miasteczko miejscem rzeczywiście integrującym te dwa narody¹.

Wystawie towarzyszył album-katalog pod tym samym tytułem. Sztuka żydowska w Polsce doczekała się już swoich opracowań, wśród których można wymienić prace zbiorowe często o charakterze leksykonów, bądź opracowania poświęcone poszczególnym artystom, a także katalogi wystaw zbiorowych i indywidualnych. Na szczególną uwagę zasługuje dwutomowa publikacja autorstwa Jerzego Malinowskiego *Malarstwo i rzeźba Żydów Polskich w XIX i XX w.* oraz praca *Żydzi w Polsce. Obraz i słowo* pod redakcją Marka Rostworowskiego². Na temat polskich artystów żydowskich pisała również Bożena Kowalska w książce *Twórcy – Postawy. Artyści mojej galerii*³. Warto wspomnieć też o katalogach wystaw poszczególnych artystów żydowskich tworzących i wystawiających swoje prace na ekspozycjach indywidualnych spośród których można wymienić, m.in. Kisling i jego przyjaciele. Katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Warszawie, autorstwa Barbary Brus-Malinowskiej i Jerzego Malinowskiego, *Jakub Glasner 1879-1942*. Katalog wystawy w Muzeum Okręgowym w Bielsku Białej opracowany przez Teresę Dudek-Bujarek, *Stulecie Sterna*. Prace Jonasza Sterna (1904-1988) z lat 30.-80., katalog autorstwa Józefa Chrobaka, *Maurycy Trębacz 1861-1941*. Katalog prac istniejących i zaginionych, opracowany przez Re-

1 Przedwojenny mieszkaniec Kazimierza, Samuel Lejb Sznajderman w swoich wspomnieniach opublikowanych w księdze pamięci (Pinkes Kuzmir) Kazimierza Dolnego w 1970 roku pisze: „W Kazimierzu obecność między Żydami a Polakami panująca w świecie pisarzy była dużo słabsza w kolonii artystycznej. W dużej mierze stanowiło to zasługę rektora warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, profesora Tadeusza Pruszkowskiego, zadeklarowanego liberała, który w 1942 roku został zastrzelony przez nazistów za swoją działalność w ruchu oporu”. Cyt. za: Tam był kiedyś mój dom... Księgi pamięci gmin żydowskich, red. M. Adamczyk-Garbowska, A. Kopciowski, A. Trzciniński, Lublin 2009, s. 185.

2 J. Malinowski, *Malarstwo i rzeźba Żydów Polskich w XIX i XX w.*, Warszawa 2000; *Żydzi w Polsce. Obraz i słowo*, cz. I., (red.) M. Rostworowski, Warszawa 1993.

3 B. Kowalska, *Twórcy – Postawy. Artyści mojej galerii*, Kraków 1981.

natę Piątkowską⁴. Interesujące wydają się również katalogi z wystaw zbiorowych, tj. Wystawa dzieł artystów żydowskich 1918-1939, opracowany przez Kazimierza Brakonieckiego oraz Artyści żydowscy w Krakowie 1873-1939, autorstwa Nataszy Styrny⁵.

Jednak, jak dotychczas, zagadnienie dotyczące prywatnych kolekcji prac artystów żydowskich związanych z Polską nie doczekało się szerokiego opracowania. Można wymienić kilka katalogów wystaw z komentarzem wprowadzającym, tj. École de Paris. Artyści żydowscy z Polski w kolekcji Wojciecha Fibaka opatrzonego wstępem Ewy Houszki, czy W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku... Malarze żydowscy w kazimierskiej kolonii artystycznej opracowany przez Waldemara Odorowskiego, w którym znaczna część prac pochodzi z kolekcji prywatnych⁶. Tym samym, album Malarstwo Żydów Polskich z kolekcji prywatnej opracowany również przez Waldemara Odorowskiego w dużym stopniu wypełnia tę lukę wydawniczą.

Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej z nich znajduje się wstęp komisarza wystawy Waldemara Odorowskiego, kierownika Kamienicy Celejowskiej Oddziału Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym oraz tekst będący doskonałym komentarzem do ekspozycji autorstwa Jerzego Malinowskiego pt. „O kolekcji malarstwa Żydów polskich”. Malinowski w tekście omawia kolekcję, która została na czas wystawy podzielona na trzy części. Pierwsza z nich dotyczy artystów żydowskich tworzących od ok. 1850 r. do początku XX w. głównie w środowisku krakowskim. Wymienia tu ich nazwiska oraz opisuje niektóre prace, m.in. Portret mężczyzny Maurycego Gottlieba, ucznia Jana Matejki w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych, który uważany jest za twórcę malarstwa żydowskiego w Polsce, a także Sprzedawcę macy Samuela Hirszenberga, najwybitniejszego artysty żydowskiego w Polsce z początku XX w., Kobiety z Egeru Artura Markowicza, Pejzaż miasteczka Abrahama Neumanna, Medytacja Wilhelma Wachtela, współtwórcy ikonografii syjonistycznej. Wśród artystów działających w innych częściach kraju znaleźli się m.in. Dawid Haltrecht związany z Warszawą czy Adolf Behrman tworzący w Łodzi.

Część druga tekstu Malinowskiego dotyczy prac twórców, emigrantów z Polski, zamieszkujących czasowo bądź na stałe Paryż. Możemy odnaleźć tutaj malarzy działających w kręgu kubistów, spośród których na szczególną uwagę zasługuje Henryk Hayden. Dużą część kolekcji paryskiej zajmują prace twórców skupionych wokół Ecole de Paris. Kobieta we wnętrzu, Akt czerwony, Akt Kiki to tylko kilka tytułów obrazów Joachima Weingarta, będącego przedstawicielem młodszej generacji tzw. „szkoły francuskiej”. Przedstawicielem

4 B. Brus-Malinowska, J. Malinowski, Kisling i jego przyjaciele. Katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Warszawie, Warszawa 1996; T. Bujarek-Dudek, Jakub Glasner 1879-1942. Katalog wystawy w Muzeum Okręgowym w Bielsku Białej, Bielsko Biała 1997; Stulecie Sterna. Prace Jonasza Sterna (1904-1988) z lat 30.-80., Sopot 2005; R. Piątkowska, Maurycy Trębacz 1861-1941. Katalog prac istniejących i zaginionych, Warszawa 1993.

5 K. Brakoniecki, Wystawa dzieł artystów żydowskich 1918-1939, Katalog wystawy w Galerii Sztuki Współczesnej BWA w Olsztynie, Olsztyn 1987; Artyści żydowscy w Krakowie 1873-1939, Katalog wystawy, opr. Natasza Styrna, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2008.

6 École de Paris. Artyści żydowscy z Polski w kolekcji Wojciecha Fibaka, Sopot 1999; W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku... Malarze żydowscy w kazimierskiej kolonii artystycznej, Katalog wystawy w Muzeum Nadwiślańskim w Kazimierzu Dolnym, Kazimierz Dolny 2007.

starszej generacji Ecole de Paris jest Roman Kramsztyk, którego cztery prace o wyraźnym wpływie Cezanne'a znalazły się na ekspozycji (Pejzaż z Prowansji, Martwa natura na stole, Akt kobiety I, Akt kobiety II). Malinowski wspomina w tej części również o Jankielu Adlerze, będącym reprezentantem awangardowych środowisk Łodzi, Düsseldorfu, Londynu i Paryża, którego, jak twierdzi autor „(...) wielokrotnie reprodukowany obraz Śpiący nad Talmudem z widokiem fabryki za oknem to najcenniejszy obiekt w kolekcji”⁷.

Kolejna, ostatnia część tekstu Malinowskiego, jak również kolekcji prezentowanej w trakcie wystawy odnosi się do krajowych środowisk artystów żydowskich. W Warszawie tworzyli m.in. Arnold (Aron) Blaufuks, Feliks Frydman, Symcha Trachter, Efraim i Menasze Seidenbeutelowie, Elżbieta Hirszberżanka. Do grupy artystów związanych z Łodzią należeli: Natan Szpigiel, Samuel Finkelstein, Izrael Lejzerowicz, Józef Kowner. Środowisko wileńskie reprezentował Bencion Cukierman, zaś lwowskie m.in. Marcin Kitz, Artur Klar, Henryk Langerman, Julia Acker. Z Krakowem związani byli: Adolf (Abraham Messer), Leon Lewkowicz, Maria Fromowicz-Nassau, Jakub Pfefenberg, Dorota Seydenman-Berlinerblau, Norbert Strassberg. Podsumowując swój tekst na temat kolekcji Malinowski napisał: „Wystawiona kolekcja zawiera obrazy o dużym znaczeniu dla sztuki Żydów Polskich. Artyści, których dzieła są eksponowane, uczestniczyli w polskim życiu artystycznym. Stąd nieznanne lub niedostępne dotąd obrazy wzbogaciły także dorobek polskiego malarstwa”⁸.

Część druga publikacji zatytułowana „Ilustracje” zawiera przeszło 120 prac blisko 50 artystów żydowskich związanych z Polską ze względu na pochodzenie, twórczość, działalność wystawienniczą. Dzieła charakteryzują się różnorodnością, można w nich odnaleźć nurty i style występujące wówczas w sztuce polskiej i zagranicznej. Co ciekawe, kolekcja ta nie została wcześniej w takiej formie zaprezentowana, a większość prac nie była w ogóle nigdzie wystawiana. Dzieła te wzbogaciły równocześnie dorobek sztuki polskiej. Obrazy pochodzą ze zbiorów prywatnego kolekcjonera, który swe zbiory gromadzi od ponad 15 lat. Ze wstępu do albumu autorstwa Waldemara Odorowskiego dowiadujemy się, że „(kolekcja) zrodziła się jako wyraz pasji, ale też refleksji nad niemal zaginioną, jak Atlantyda, kulturą Żydów w Polsce. Jedną z intencji jaką powodował się twórca kolekcji było udokumentowanie ocalałych resztek malarstwa Żydów Polskich i zebranie ich w jeden zbiór jako ratunek przed ostatecznym rozproszeniem. Dzieła kupowane były głównie na polskim rynku sztuki, ale też na aukcjach w Izraelu czy Francji. Sporo dzieł pochodzi z rąk prywatnych. Niestety, nie możemy ujawnić nazwiska twórcy kolekcji – zastrzegł sobie anonimowość. Gest ten raz jeszcze potwierdza jego skromność, ale też szacunek dla sztuki i jej twórców – to oni w tym zbiorze są na pierwszym planie”⁹.

Album opatrzony jest „Katalogiem prac” (autor, dzieło, technika, wymiary, sygnatura) oraz krótkimi notami bibliograficznymi poszczególnych artystów.

Warto podkreślić, iż polsko-angielska publikacja jest przygotowana starannie. Dotyczy

⁷ Malarstwo Żydów Polskich, s. 10.

⁸ Tamże, s. 14.

⁹ Tamże, s. 6.

to zarówno części opisowej, jak również ilustracyjnej. Autor tekstu wprowadzającego czytelnika w kolekcję to historyk sztuki o ugruntowanym dorobku. Kolorystyka reprodukowanych w katalogu dzieł wydaje się oddana wiernie, co nie jest bez znaczenia w tego typu publikacjach. Jedynym mankamentem katalogu są literówki, jednak nie zważają one na ogólnym odbiorze albumu. Bez wątpienia Malarstwo Żydów Polskich z kolekcji prywatnej to dzieło, po które warto sięgnąć.